

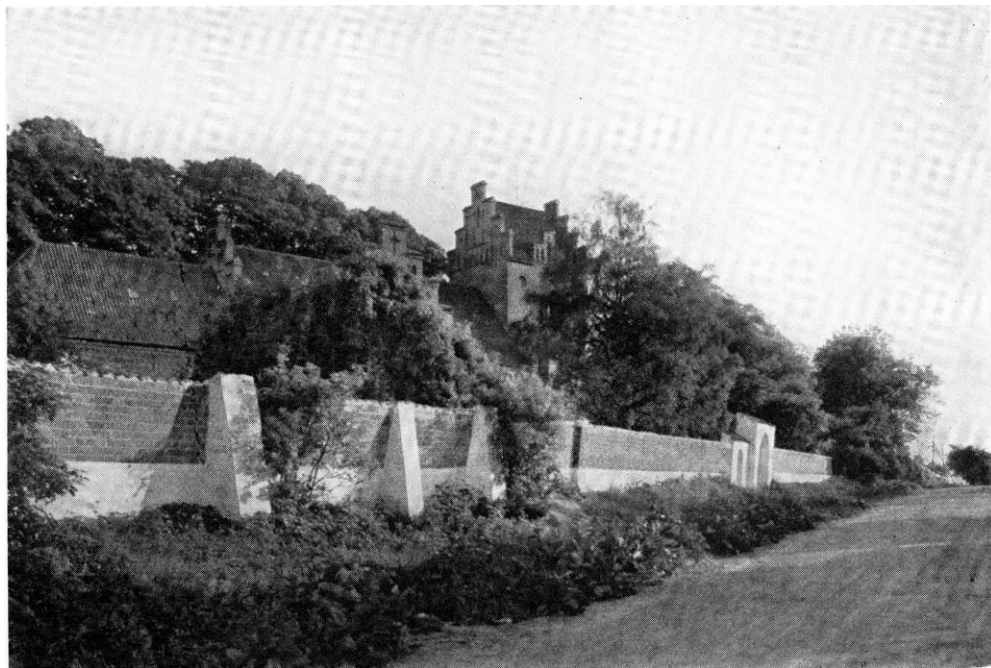

Fig. 1. Halsted. Kirken og kirkegårdsmuren, set fra landevejen.

C. M. S. 1920

HALSTED KIRKE

LAALANDS NØRRE HERRED

Kirken, der fra slutningen af 1200'rne og indtil 1536 var et led i det ved reformationen sækulariserede benediktinermunkekloster, og som angives viet til *S. Samson*¹, hvis hoved fandtes i kirken², siges af Rhode at have været viet til *S. Clemens*³. Kirken nævnes før klosteret, nemlig allerede i 1177, da kaldsretten af kronen blev overdraget til Ringsted kloster⁴, som siden også havde overhøjheden over Halsted kloster.

Efter at kirken tillige med klosteret ved reformationen var inddraget, lå den som kronens ejendom under Halsted Klosters len, der i årene 1588—1631 hørte til dronning Sophies livgeding (sml. bygningsbeskrivelse s. 599) og 1632—47 med det øvrige Laaland var tillagt den udvalgte prins Christian (sml. prædikestol s. 607). Kirken forblev under kronen, indtil den 1719 tillige med klosteret blev bortmageskiftet og indlemmet i det nyoprettede baroni Juellinge⁵, blandt hvis senere besiddere nævnes baron Frederik Krag-Juel-Vind (sml. klokke s. 611), baron Jens Krag-Juel-Vind (sml. altertavle s. 602), grev Frederik Julius Krag-Juel-Vind-Friis (sml. mindetavle s. 610). Efter baroniets afløsning hører kirken stadig under hovedgården, der fra 1922 atter kaldes Halsted Kloster.

I kirken nævnes *S. Katharine*¹ og *S. Erasmi altre*⁶.

Klosteret og dermed formodentlig også kirken blev hærget af lybækkerne i 1510.

Om den hellige kilde ved Mahøj, hvis pengeblok endnu findes på Halsted Kloster, se under *S. Olufs kapel* (s. 620). Desuden nævnes i sognet *S. Helenes kilde*.

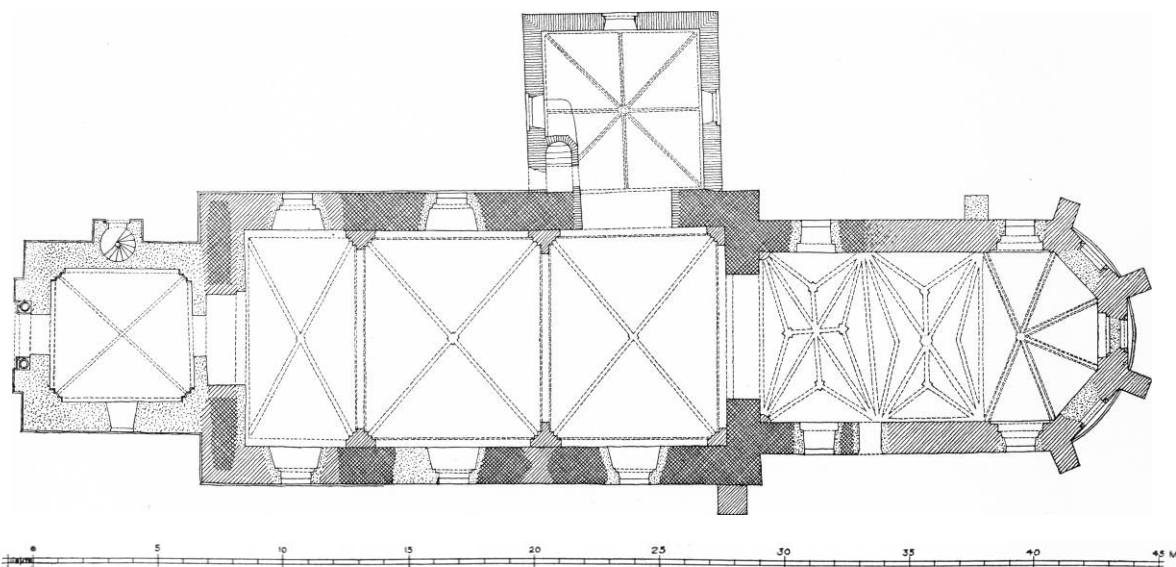

Fig. 2. Halsted. Plan. 1:300. Målt af C. G. S. 1948.

Kirken ligger ved øens hovedvej på en bakke, der skråner mod øst og syd mod et åløb. Kirken har dannet nordfløj i klosteranlægget og vender på sydsiden ind mod den nuværende herregårdspark, hvor der antagelig er foretaget en afgravning, som har efterladt en banket langs kirkemuren. På de andre sider omgives kirken af den nu nedlagte kirkegård. På nordsiden langs vejen hegnes den af en lang, middelalderlig, meget tyk munkestensmur med senere, hvidkalkede støttepiller; muren er kalket på indersiden. Den har en stor, muret *portal* med rundbuet køreport i fladbuet spejl, indvendig falset, og fladbuet indgangsdør, falset på begge sider. Også munkestensmuren mod øst er for største delen middelalderlig, mens den øvrige indhegning er moderne. I nordvestre hjørne er en stor låge. 1708—09 nævnes †*kirkeristen* (rgsk.).

Kirken består af romansk skib, romansk, i gotisk tid forlænget kor, gotisk vestforlængelse, nordkapel fra renaissancetiden og moderne tårn. På nordsiden har ligget et våbenhus. Kirken er så stærkt ombygget i den senere middelalder og i nyere tid, at de forskellige byggeperioders udstrækning ikke alle steder lader sig påvise.

Den romanske kirke er bygget af veltildannede granitkvadre og har bestået af apsis, kor og skib samt antagelig et vesttårn. Apsiden er nedbrudt, og soklen og fire skifter af dens kvadre er genanvendt i den underste del af den udflyttede korafslutning. Yderflugten har nu en radius på ca. 5 m, men den har måske oprindeligt været mindre. Sokkelprofilen er dannet af et lille rundled over en stor skråkant; dette profil findes ikke andre steder på kirken.

Fig. 3. Halsted. Herregården og kirken, set fra øst,

V. H. 1941

En af de krumme kvadersten i apsismuren har et 16 cm højt, fremspringende mandshoved, som næppe har været tilknyttet andre dele af udsmykningen.

Den tilbagestående del af den romanske kirke, der omfatter skibet med undtagelse af dettes vestligste, smalle hvælvingsfag samt antagelig den vestligste del af korets langmure, har ingen sokkel. I kormurene ses ingen romanske detaljer på plads.

Det romanske skib måler indvendig 50x30 romerfod å 29,5 cm; murtykkelsen, der ganske vist på grund af mulige omsætninger ikke er pålidelig, måler 5 romerfod. Den tilmurede sydportals ydre false, dannet af 140 cm høje kvadre, er bevaret. Afstanden imellem dem er 178 cm (6 romerfod) og svarer til en tympanon med omgivende buestik, som nu sidder over en vistnok senere indhugget præstedør i korets sydmur (fig. 4). Stikket er profileret med en stor kvartstav i kanten, og tympanon har et smukt relief af to svævende engle foran en kronet kvindefigur, almindeligvis tydet som Marias himmelfart. Bag støttepillen ved skibets sydøst-hjørne sidder en billedkvader, som viser en kriger, der med sværd og normannisk skjold kæmper mod en stor løve, hvis hale ender i en spydspids (fig. 5). Billedet forestiller måske Samsons kamp med løven (se Mackeprang: Jyske Granitportaler, s. 181 f.) og er i så fald antagelig en (misforstået) henvisning til kirkens værnehelgen, S. Samson af Konstantinopel. Kvaderen er 142 cm lang og 78 cm høj. Midt på skibets sydmur ses over hvælvene resterne af et romansk vindue, hvis indre bredde har været ca. 160 cm. De nuværende vinduer er alle moderne; Høyen be-

Fig. 4. Halsted. Tympanon, Marias himmelfart(?) over præstedør i koret (s. 595).

Aa. RI. 1950

skriver i 1830 vinduerne og dørbuerne i granitmurværket som halvcirkulære med smalt kilestensstik⁷; det har trods formen næppe været de romanske.

I en afstand af ca. 3,90 m fra den nuværende vestgavl ses på kirkeloftet enderne af skibets romanske langmure. De er bygget af granitkvadre og viser ikke forbandt til en nedbrudt gavlmur, tværtimod går vægpudsens på nordmuren om hjørnet og dækker murenden. Dette forklares bedst ved, at kirken har haft et romansk *†vesttårn*, der var bredere end skibet, som det kendes fra flere sjællandske landsbykirker, bedst Kirke-Saaby i Voldborg herred⁸. I tårnrummets overstokværk har der da været åbninger ind mod kirken fra et herskabspulpitur, hvilket er i god overensstemmelse med, at kirken indtil 1284 havde kongeligt herskab.

Ændringer og tilføjelser. Da kirken blev klosterkirke o. 1300, var en større ombygning nødvendig. Særlig måtte der skabes et kor, stort nok til at rumme munkene. Dette skete ved, at det gamle kors østlige del med apsis blev nedbrudt, sidemurene forlænget og en ny gavl opført i en afstand af 13,5 m fra triumfmuren. Gavlen fik foroven tresidet form, mens som nævnt en del af de gamle apsiskvadre blev genanvendt i en krum undermur; indvendig er muren dog tresidet lige fra gulvet. I det ydre er gavlens overmur bygget af røde munkesten mellem samtidige støttepiller, som forneden har tre skifter granitkvadre, men ivoigt er af munkesten. I hvert fag sidder et rundbuet, men oprindelig spidsbuet⁷, falset vindue; de tre midterste er nu tilmurede. Korets langmure er udvendig klædt med granitkvadre til gesimsen; de er

kun på den underste del i forbandt med skibets østgavl, og store dele af overmurene viser uregelmæssigt murværk, der ikke kan være romansk. Alle murflader har været genstand for så omfattende reparationer, at oprindelige detaljer er udvisket. På korets nordside har stået et trappehus af granit, som antagelig gennem en dør fra koret har ført op til loftet. Det var forfaldent i 1806 (syn) og blev nedrevet under eller før restaureringen i 1868—77.

Korets indre er overdækket af tre fag samtidige hvælv med vægbue mod triumfvæggen, hvis runde bue og helstens fals i vestsiden måske er romansk. Vægpillor for hvælvene findes kun i vesthjørnerne. Det østre hvælv har 20 cm brede, profilerede ribber, der samles i en midtroset; tykke pudslag vanskeliggør bestemmelsen af ribbeprofilet, der nu har form af en pærestav mellem smalle rundlister. Det midterste hvælv har vægbue mod syd, stor midtroset og stjerne-ribber, der mangler den øst-vest gående topribbe. Den østre gjordbue og de to østre hovedribber er profilerede som østhvælv. Det vestre er et stjernehvælv med klodser i ribbesammenskræingerne. Ingen af korhvælvene har overribber.

Gotisk vestforlængelse. Det romanske tårn er nedrevet og erstattet med en vestforlængelse af skibet, muligvis med anvendelse af tårnets vestmur. Vestforlængelsen er udvendig klædt med granitkvadre, der bærer tydelige brandspor, som det er fristende at sætte i forbindelse med lybækkernes plyndring af klosteret i 1510; men bygningen savner daterende detaljer, og man kan ikke sige, om det var det romanske tårn, der blev ødelagt i 1510, eller om branden har hærget vestforlængelsen, der på kirkeloftet i hver langside viser et stort, men atter tilmuret skår, som godt kan være fremkommet ved katastrofen. Under hele kirkens vestre del ligger en granitsokkel profileret med en lille rundstav over en større. Soklen begynder ved den romanske syddørs vestre fals og findes på nordsiden, vist delvis moderne fornyet, indtil gravkapellet. Vestforlængelsens gavl er indvendig muret af kamp og pudset sammen med langmurene til rejsehøjde.

Skibets hvælv er yngre end vestforlængelsen. De danner tre fag gotiske krydshvælv med topkvadrat på falsede vægpiller med et nu overpudset vederlagsprofil og helstens vægbuer og sømme langs kappekanterne. Gjordbuen mellem de to østre hvælv er usædvanlig fremtrædende, måske som følge af en moderne forstærkningsmuring. Hvælvene har ingen overribber. Det vestre hvælv er, af hensyn til de ved dets opførelse endnu i brug værende portaler

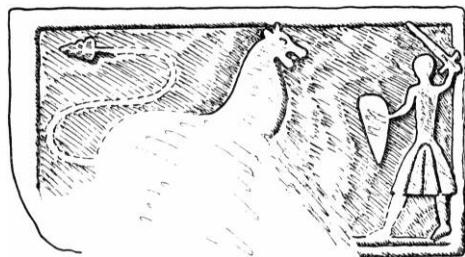
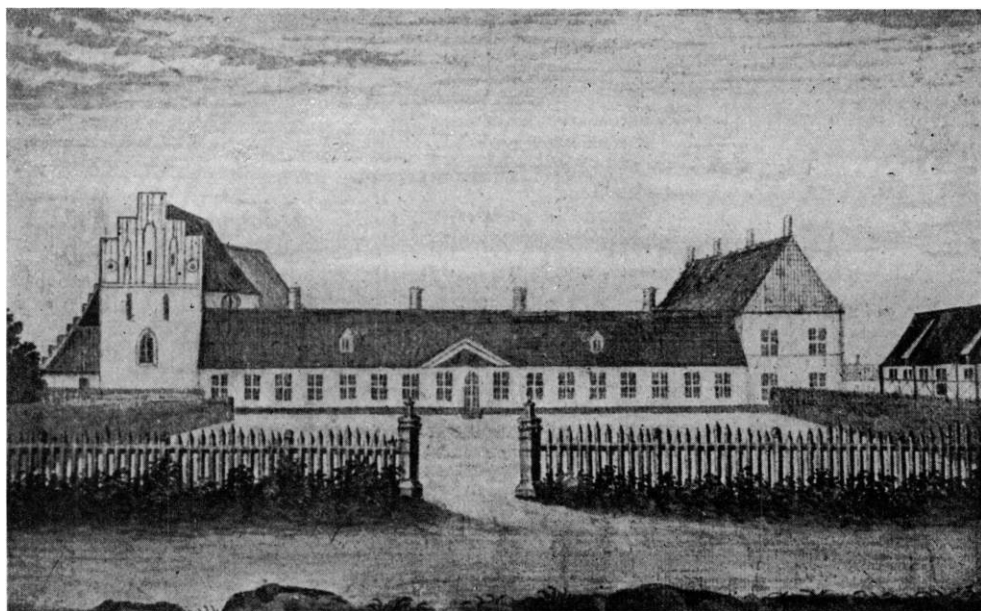

Fig. 5. Halsted. Billedkvader, Samson og løven(?) på kirkens sydside. Tegnet af P. Linde 1941 (s. 595).

Danske Slotte og Herregaarde

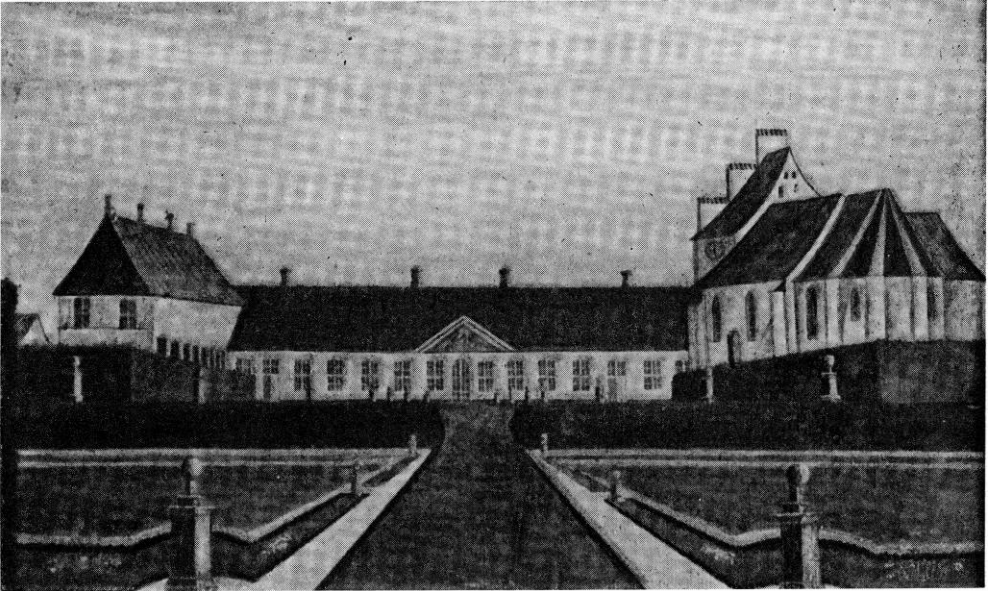
Fig. 6. Halsted. Kirke og herregård, set fra vest. Gouache o. 1750.

i skibets langmure, mindre end de andre og udfylder omtrent det oprindelige tårnrum. Dets vestre vægbue er delvis skjult af en moderne påmuring.

Tårnet er, som det nu står, vistnok nymuret helt fra grunden ved den store restaurering i 1868 og følgende år. Dets underdel er udvendig af granit på en sokkel med skråkant over en rundstav. Toppen er af mursten med rige detaljer. Imidlertid har det afløst et ældre, sikkert gotisk tårn, der ses på nogle gamle billeder af herregården (fig. 6—7). Tårnet hæver sig her kun ubetydeligt højere end skibet. Det har mod vest et stort, spidsbuet vindue og to smalle glugger til mellemstokværket under en rig blændingsgavl med fem store kamtakker. Mod øst har tårnet ingen tagkam, og billeder fra første halvdel af 1800'rne synes at vise, at blændingsgavlen til sidst var erstattet af en valm⁹. 1708—09 nævnes †vindfløjen (rgsk.).

†*Våbenhus* ses på en plan fra 1815 og på et af de ovenfor omtalte billeder af herregården. Det har ligget på kirkens nordside og har haft et vindue mod vest og kamtakket gavl. Det blev nedrevet ved den store restaurering, da tårnrummet blev indrettet som forhal.

Graukapel. Opført 1636 for Sæbyholms ejere af Borchard Rud. I den moderne blændingsgavl sidder to gamle sandstenstavler; på den østre læses over de tilhørende våbenskjolde »De Ruder de v. Papenheim« og under skjoldene »Disse woben ere Borchard Rhud t. Ottersl. oc Sebyga. færne oc morne«, den vestre har »De Rosenkranser de Gyldensterner« og under skjoldene »Disse

Danske Slotte og Herregaarde

Fig. 7. Halsted. Kirke og herregård, set fra øst. Gouache o. 1750.

woben ere f. f. Hilwig Rosenkrans t. Ottersl. oc Sebyg. færne og morne«. Kapellet er bygget af små, røde mursten i krydsskifte på høj granitkvadersokkel. I øst og vest sidder fra gravkælderen luftriste med affasede sandstensvanger og gamle jerngitre. Gluggen på nordsiden er i sin nuværende form nyere. Selve kapellet har til hver af de tre sider et dobbeltfalset vindue, hvis rundbue er nymuret. Kapellets gesims og trappegavl er opført 1870. På gavlen står i jernbogstaver H H R (Holck-Hardenberg-Reventlow) 1870 og nedenunder B R H R K (Borchard Rud, Hilwig Rosenkrantz) og 1636. Kapellet er sat i forbindelse med kirkens skib ved en stor, rund murbue. Rummet er overdækket ved et ottedelt hvælv med halvtens vægbuer og affasede ribber med overribber af små sten. Ribberne mødes i en roset med nedhængende vindruklase, antagelig af sandsten. Lignende drueklaser sidder som hjørnekonsoller. En bred trappe, der nu er spærret, har ført fra skibet ned i gravkælderen. Når der ikke skal føres kister ned, betjener man sig af en kalkstenstrappe under et hvælvet loft i kapellets syd-vest hjørne. Gravkælderen er overdækket af en 16-delt hvælving, hvis halvtens ribber mødes i en stor roset. Ind under kirken ligger et lille gravkammer med tøndehvælv. Gravhvælvingen har også indgang udefra gennem vestmuren.

Da kirken efter reformationen gik i forfald, fik sognemændene 1564 tilladelse til at nedbryde S. Olufs kapel (se s. 620) og benytte materialerne til reparation af sognekirken¹⁰, og 1598 skænkede dronning Sophie 20 dlr. og aftvang

Nørre herreds kirker et lignende beløb til reparationer¹¹. Efter at kapellet var opført, påhvilede dets vedligeholdelse naturligt nok Sæbyholms ejere, men der var derudover nok at tage fat på ved den store kirke, således betaltes 1716 over 100 rdl. for murer- og tømrerarbejde (rgsk.). 1751 havde Jens Juel Wind »med utrolig bekostning« istandsat kirkens indre (præsteindb.), og endelig gennemførtes i 1868—77 den store istandsættelse under ledelse af professor Ove Petersen, der har givet kirken dens nuværende udseende, som særlig præges af det store, rigt udstyrede tårn og kirkens gesims og kamtakker. Samtidig må være foretaget en omfattende omsætning af granitmurværket, hvorved kirken fik høje, rundbuede vinduer med jernstel, og gamle detaillier forsvandt. Vistnok ved denne lejlighed er de mindste kvadre samlede øverst i murene, og det store tympanon er anbragt over kordøren, der benyttes som herskabsindgang. Tagværkerne blev fornyede i fyr og kirkens indre overpudset og dekoreret på ribber og buer. Kirken står nu med blanke mure og teglhængt tag. Kirkerummet har gulv af gule fliser, i kapellet ligger gamle, glaserede, gule og grønne fliser og i kælderen ølandssten. J'árnet har gulv af sorte og røde fliser.

INVENTAR

Alterbord, middelalderligt, muret af munkesten og pudset. Højden er ca. 100 cm, bredden ca. 200, dybden ca. 115 og afstanden fra østvæggen er ca. 150 cm. I bagsiden findes et hulrum med et moderne skab, rimeligvis en udvidet gemmeniche. Bordets endevægge er beklædt med moderne panel.

†*Helgengrau*. Under en firkantet flise på alterbordet fandtes i 1700'rne en ganske tynd blykapsel svøbt i en linnedklud. I kapslen lå en seddel, hvorpå stod, at den blev åbnet i 1676 af Johan Rasch (præsteindb. 1755).

**Alterklæder*. 1) O. 1500. Bevaret er kun en bræmme af gotisk stavværksmønster og to våben for Laxmand og Munk broderet med metaltråd og silke på lærred. Anbragt forneden på alterklæde nr. 2.

2) 1642, af italiensk fabrikat, bestående af rødt og sort brocheret fløjel med granatæblemønster. Klædet synes oprindeligt at have været opdelt i felter af galloner, som nu er forsvundne, ligesom tallene 1 og 2 i årstallet 1642 mangler. Siden 1929 deponeret i Nationalmuseet.

†*Alterklæde*. 1806 nævnes et alterklæde rigt besat med guldgalloner, skænket af kammerherre, ridder, greve Juel-Vind-Friis (syn).

Altartavler. 1) (Fig. 9) en gotisk, trefløjet skabstavle fra 1400'ernes slutning. Under en tredelt baldakin indeholder midtskabets storstykke en figurrig korsfæstelsesscene. Relieffet er stykket sammen af to dele med en tydelig sammenføjning på midten under Kristi kors, hvilket har medført forskellige

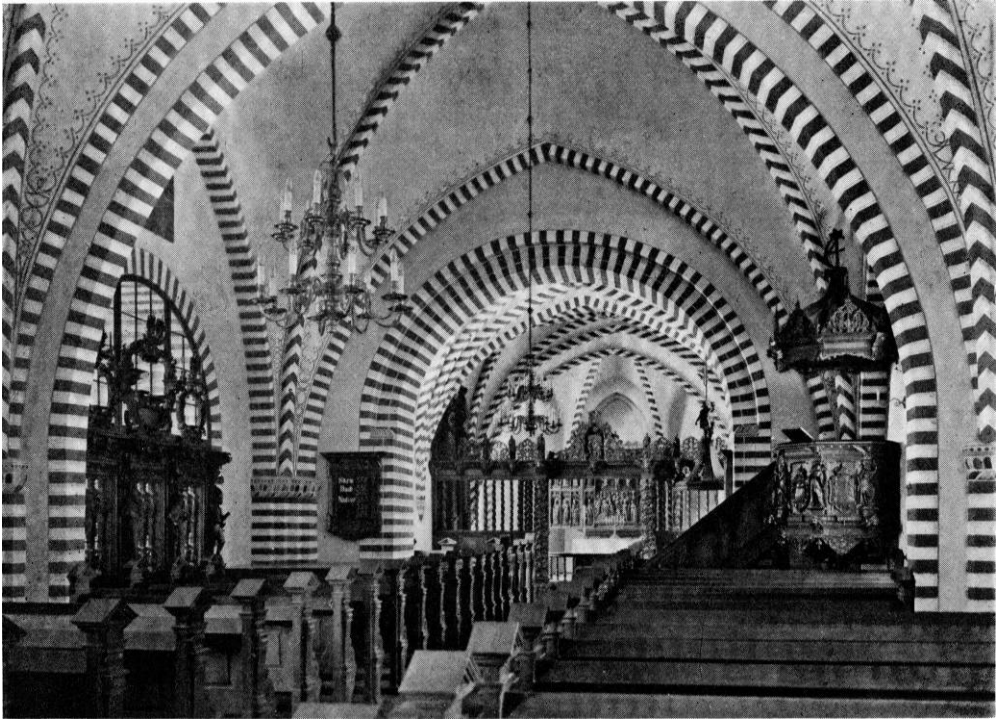

Fig. 8. Halsted. Indre, set mod øst.

E. Skov 1950

uoverensstemmelser i kompositionen, for eksempel har Kristus lansesticket i venstre side, skønt Longinus står på hans højre, og andre figurer er brutalt gennemskårne. Relieffet udmærker sig ved perspektivisk formindskelse af baggrundsfigurerne. Kristus har på brystet indfattet en oval, slebet bjergkrystal, som sikkert oprindelig har dækket en relikvie¹², og over røverne svæver en engel og en djævel, den sidste med den onde røvers sjæl i armene. På hver side af korsfæstelsesrelieffet i midtskabet er to og i hvert af sidefløjenes skabe seks nicher over hinanden, hvis kølbuebaldakiner har stavværk og korsblomster, og hvis lave postamenter har fiskeblærer. I nicherne, som adskilles af lister med vandnæseprofil og spir, står smukke, vel karakteriserede figurer af helgener og apostle. Dragterne falder i store, knækkede folder, og hår og skæg er stærkt krøllet med tendens til symmetri. En del har mistet deres attributter; regnet fra oven til venstre er figurerne: Johannes Døberen med lam og bog, bispehelgen, S. Stefan, der bærer en lille bunke sten, en læsende abbed, biskop med stav, bog og due på skulderen, muligvis biskop Kunibert af Köln (sml. Nordlunde s. 568), S. Jørgen med dragen, en pave med bog, helgen uden attribut; i nederste række: Paulus med sværd og bog, Johannes med kalk, Jacob den Ældre med pilgrimsstav og ibskal, Dorothea

med kurv og roser om håret, S. Anna med bogpose og palmegren samt endnu tre apostle, den midterste Peter med nøglen, de andre uden attributter. Midtskabet krones af en frise af store treblade. Predella er ny, rimeligvis fra en restaurering 1877¹³.

På hver af fløjenes bagsider er to malerier i overordentlig klare og smukke farver med gylden baggrund. Når tavlen er lukket, ses øverst Kristus i Gethsemane og for Pilatus, det sidste næsten helt afskallet, for neden korsbæringen og korsfæstelsen set mod en landskabelig baggrund med stor dybdevirkning. Figurerne er spinkle og udtryksfulde. Mellem malerierne er malet en afkvistet gren omslynget af en akantusranke, alt i guld.

Træværkets staffering stammer fra 1877 og består hovedsagelig af guld, brunt og blå, hvorunder der er rester af de oprindelige farver, bl. a. skimtes et brokademønster i korsfæstelsesrelieffets guldgrund. 1756¹⁴ og 1830¹⁵ hang altertavlen i skibet, midtskab og floje på hver sin side af rummet, og 1859 var den anbragt over korgitteret¹⁶.

2) (Fig. 10) o. 1750, i rokoko, af portaltypen. Storstykket flankeres af to glatte søjler med joniske kapitæler over et højt, forkrøbbet postament, der bæres af to store volutkonsoller. Søjlerne bærer en splitgavl, på hvis skrå sider ligger to putti med kors og en (nu forsvunden) trompet. Midt over storfeltets rammeliste er anbragt to kronede rokokokartoucher med våben for Jens Krag-Juel-Vind og Sophie Magdalene Gram. Over våbnene mellem gavlens splitter en sky med englehoveder. Volutformede stor- og postamentvinger med vinranker og blomster.

Iorstykket er indfattet et samtidigt maleri (olie på lærred) af Kristus i Gethsemane have i en profileret ramme, som er knækket foroven. Træværket er egetræsmalet med nyere frakturindskrift: »Tro, Haab og Kjærlighed«, hvorunder ses ældre indskrift, i postamentfeltet. Tavlen, som indtil 1877 stod på alteret, er nu anbragt på korets nordvæg.

Altersølv. Kalk (fig. 11) 23 cm høj, sammensat af dele fra tre forskellige perioder. Knoppen er af sengotisk form, rimeligvis et tysk eksportarbejde fra slutningen af 1500'erne og muligvis hidrørende fra †kalk nr. 2 (s. 603). På over- og undersiden er indpresset stavværksmotive, og mellem dem sidder seks rudebosser med blomster og seks påloddede rosetter. Foden, der er fra 1695 (rgsk.), har sekstunget fodplade med bukler, der i hjørnerne afbrydes af fligede barokblade. På foden er fastloddet et lille krucifiks, og langs tungerne er med versaler graveret indskriften: »Bisp Doct. Thomas Kingo Provst M(agister) Frants Thestrup Praest M(agister) Simon Petr Aarhws Halsteds. Af to en kalk anno 1696«. Sekskantet skaft med prydskraveringer og nyere bæger. Ingen stempler. *Disk* fra 1696, forgyldt, med cirkelkors på randen. †*Kalke*. 1) 1530. Sekskantet fod med graveringer på siderne forestillende Kri-

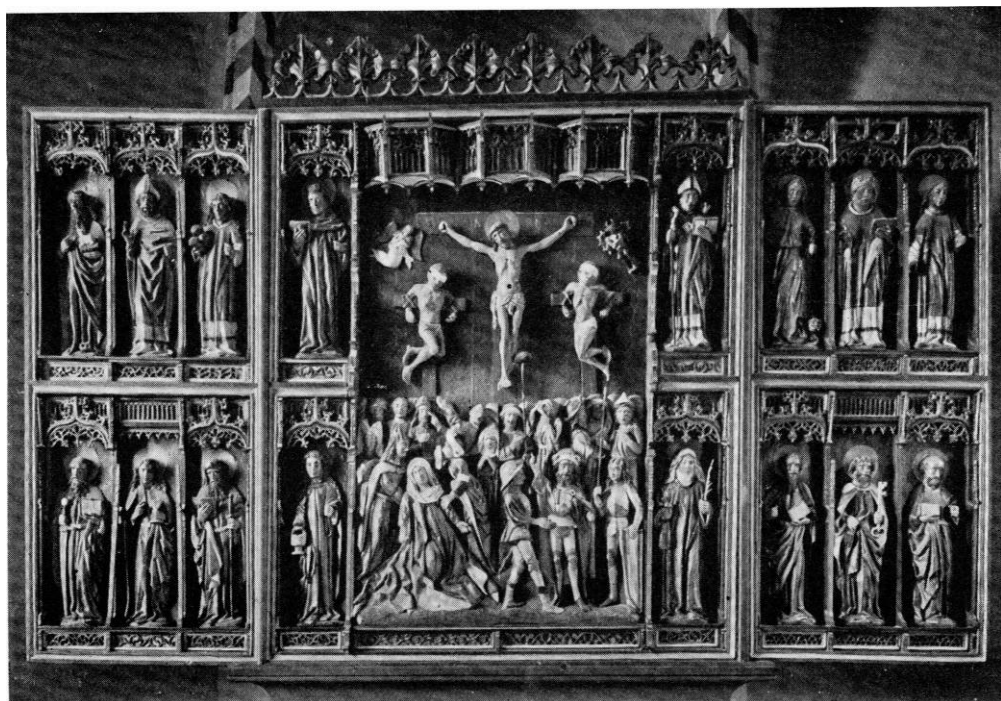

Fig. 9. Halsted. Altertavle (s. 600).

Hude fot.

stus(!) med lam og bog, en ørn med et skriftbånd, hvori læses: »Frater Johannes Fwl«, en præst med en kalk i hånden, en brun sten i skriftbånd, et støbt krucifiks med indskriften INRI og en blå sten i skriftbånd. Sekssidet skaft med versalerne TANNAN og HELPSV, der formentlig skal læses: »Help sunt Anna« (»S. Anna hjælpe«), over og under den sekssidede knop, som havde indskriften IHESVS. Under foden stod desuden indskriften: »Anno XXX frater Johan fuit primus abbas monasterii Halstadii« (»år [15]30 blev broder Johan Halsted Klosters første abbed«) samt vægten 25 lod¹⁷. 2) Sekssidet fod med lille støbt krucifiks og skaft med seks »smaa Tavler« med initialerne IHECUS over og under knoppen¹⁷. Det er muligt, at det er den, som er anvendt på den nuværende kalk. To *†diske* af sølv nævnes 1690¹⁸, og 1695 blev kirkens to små *†kalke* og *†diske* omgjort og forgyldt af guldsmeden i Nakskov for 12 sldr. 3 mrk. (se kirkens nuværende kalk, s. 602).

Oblatæske fra 1778, oval. På låget cisereret, grevekronet alliancevåben for Krag-Juel-Vind-Friis og Holstein-Ledreborg, initialerne F.K.J.W. (Frederik Krag-Juel-Vind) og F.J.W. (Frederikke Juliane Vind) samt Halsted graveret med skriveskrift. I bunden Københavns bymærke 1778 og mestermærke for Arved Hansen (Bøje s. 88). *†Oblatæske* af ben, nævnt som gammel i 1691 (rgsk.).

E. Skov 1949

Fig. 10. Halsted. Altertavle på korets nordvæg (s. 602).

Vinkande af sølv fra 1877, en gave fra patronens hustru, ifølge en frakturindskrift. †*Vinkande* af sølv på en pot og †*tinflaske* på fem pægle, nævnt 1690¹⁸ og omgjort og forbedret 1702 og 1709 (rgsk.).

Sygekalk fra 1746. Rund fod med fodplade og vulst, tvedelt riflet knop og bæger med stejle sider. På fodpladen står indprikket: »Halsted og Aufnede Kirker 1746«. Københavns bystempel 1746 og mestermerke for Johan Jørgen Schowert (Bøje s. 71). Tilhørende *disk* med samme stempler som kalken. *Vin-* og *oblatgemme* fra sidste halvdel af 1800'rne, til at indsætte i kalkens bæger, stemplet Funch (Bøje s. 300). †*Sygekalk* og *disk*, af sølv, nævnt 1690¹⁸.

Alterstager, i barok, fra o. 1650, 57 cm høje. Bred fod med hulstav mellem to rundstave, slankt skaft med halvt balusterled og lille lyseskål.

†*Alterstage*, af kobber, nævnt 1690, bestående af syv grene og en kobberørn¹⁸.

Frederik 5.s *bibel*, trykt 1765. På titelbladet er skrevet: »N. Schiern d. 7. okt. 1767« (srml. maleri nr. 2, s. 610). Samtidigt bind.

†*Messehagler*. 1690 nævnes fire gamle messehagler¹⁸, og 1806 skænkede kammerherre, ridder, greve Juel-Vind-Friis kirken en messehagel af rødt fløjls (syn; sml. †alterklæde, s. 600).

Altergangstavle fra 1800'rne med trekløverformet afslutning foroven, sortmalet. Tavlen som tidligere lå upåagtet i tårnet, er nu ophængt i nordkapellet.

Døbefont, vistnok fra o. 1750, af granitmalet kridtsten. Flad, tolvkantet fodplade, hvis overside flugter med gulvet, konisk, ottesidet skaft og lav, ligeledes ottesidet kumme. Tvm. 82 cm. I *fontelukkelse*, samtidig med stolestaderne (se s. 609), i korets sydvestre hjørne.

Lågkrans til fonten, i rokoko fra o. 1750. Tolvsidet, profileret krans, egetræsmalet og smykket med buttede englehoveder og blomsterklynger, fra samme værksted som fontehimlen (s. 605) og altertavle nr. 2 (s. 602).

Dåbsfad af sydtysk arbejde fra o. 1575. På randen og i bunden springende hjorte, i midten syndefaldet i minuskelring. På randen en graveret versalindskrift: »IHS Helarius Rhudt, Margreta von Papenheim. IHS. Dette becken haffver erlig oc welbyrdig mand Helarius Rhud thil Sebygard giffvet hid til Halsted kiercke anno 1608, som skall altid stae vdi funteen. IHS« samt våben for Rud og Pappenheim. Langs randens inderkant: »Dette becken haffuer erlig oc welbyrdig frue fru Margreta Helarius Rhud thil Sebygard giffvet hidt til Halsted kiercke anno 1608, som skall altid stae udi funtten. IHS.«

Fontehimmel i rokoko fra o. 1750 og udført i samme værksted som lågkransen og altertavle nr. 2 (s. 602). Den baldakinformede, tolvsideede himmel har profileret over- og undergesims; på den sidste er i nord og syd anbragt to rokokokartoucher holdt af englebørn og i øst og vest to rocaille- og bladsmykkede volutter, der strækker sig højt op på himlens sider. Bunden er glat, og øverst på det flade tag findes to dygtigt skårne figurer: Johannes, som døber Kristus (fig. 13). På jernstangen, som bærer himlen, svæver helligåndsduen i skyer.

E. Skov 1949

Fig. 11. Halsted. Alterkalk (s. 602).

Fig. 12. Halsted. Apostelfigurer på korgitteret (s. 607).

E. Skov 1949

I kartoucherne er malet initialerne S.M.G. og J.W. for Sophie Magdalene Gram og Juel-Vind på blå grund, og træværket er egetræsådet.

**Træskulptur.* På Halsted Kloster står en S. Gertrudfigur fra slutningen af 1400'rne, udført i samme værksted som altertavle nr. 1 og sikkert stammende fra kirken, hvor den muligvis har prydet et sidealter. Helgeninden, som er afskåret i knæhøjde, er iført nonnedragt og bærer en kirkebygning på sin venstre hånd, mens den højre er afbrækket under albuen. 1915, da figuren konserveredes, var den oprindelige kridtgrund og en del farver bevarede; hovedtøjet hvidt, kappe og kjole forgyldt med rødt foer og bygningen murstensmalet.

Korgitter i sen bruskbarok, ifølge Rhode skænket 1671 af Claus Hartvigsen¹⁹, amtsskriver på Halsted, udført i Henrik Werners manér (sml. Maribo altertavle fra 1641, s. 57), og meget lig Sorø korgitter af Henrik Werner fra o. 1653 (DK. Sorø, s. 70). Gitteret består af et panel med fyldinger forneden og snoede søjler foroven. I midten er anbragt en dobbeltdør flankeret af to hule, snoede søjler med gennembrudt rankeværk og masker, hvilende på store maskekonsoller. På vestsiden har panel og døre fyldinger med forkrøbbede bølgelister over postament med konvekse bruskværkskartoucher adskilt af store masker. De vandrette led er svære, flerleddede bølgelister. Tralværket

E. Skov 1949

Fig. 13. Halsted. To fremstillinger af Kristi dåb; til venstre på korgitteret (s. 607), til højre på fontehimlen (s. 605).

har snosøjler af en mærkelig slap karakter, og gesimsen forkrøbber om de to store søjler. Der er bølgelister på arkitrav og kronliste; under den sidste er en gennembrudt liste med rankeværk, som støttes af store englehovedkonsoller og krones af en række gennembrudte topstykker, hvorimellem står statuetter af 11 apostle (fig. 12). Over døren er rejst en gavl af gennembrudt rankeværk omfattende en fremstilling af Kristi dåb under bue af kuplede trækroner og skyer (fig. 13). Gitterets bagside mod koret har enkle, retkantede fyldinger med bølgelister, gennemløbende, glat postament og frise. Kronlistens underside prydes af en række rundbuede, flade nicher. Døren har samtidige bukkehorns-gangjern, som nu er broncerede, og træværket er ådret.

Prædikestol (fig. 14) i bruskbarok, fra 1636; et af Jørgen Ringnis' smukkeste arbejder. Stolen består af fire fag adskilt af levende og elegante, omend noget maniereret skårne dydefigurer. De er fra opgangen regnet: Klogskab, Håb, Kærlighed, Retfærdighed og Tro. Storfelternes fyldinger indfattes af profileret rammeværk, som knækker indad i hjørnerne. I de to midterste storfelter er skåret to store, kronede våbenskjolde: den udvalgte prins Christian (5.)s navnetræk i kartouche omgivet af det danske rigsvåbens mærker samt hans hustru prinsesse Magdalene Sibyllas våben, og i de to yderste opregnes det

Hude fot.

Fig. 14. Halsted. Prædikestol, skåret af Jørgen Ringnis 1636 (s. 607).

fyrstelige pars titler på tysk, skåret med reliefversaler. Postamentet har under en forkrøbbet liste store karnisprofilerede felter dækkede af fladt skåret beslag- og rankeværk og på hjørnerne volutformede fremspring med diademhoveder. Under hvert af stolens fag er bruskværks hængestykker med masker og rosetter, adskilt af nyere, drejede knopper under hjørnerne. Storgesimsen er let forkrøbbet med konveks frise, tandsnit og æggestav under kronlisten og på hjørnerne englehoveder med lange, fligede vinger. I frisen er skåret årstallet og med reliefversaler det fyrstelige pars valgsprog: »Pi(e)tate et constantia« (»ved fromhed og fasthed«) og »Was Gott foget mihr genuget« (»hvad Gud ordner, er mig nok«). Nyere bærestolpe. Opgangen er ligeledes ny, men har et panel, samtidigt med stolen; det består af tre fyldinger med arkader af svungne pilastre og lave, skævttrukne bueslag dækkede af beslag- og rankeværk i fladsnit. Mellem fagene står halspilastre over diamantbossen.

Døren (fig. 15) til opgangen, der nu er anbragt i nordkapellet foran ned-

gangen til gravkælderen, kan med ret stor sikkerhed henføres til Eckernfødremesteren Hans Gudewerth den Yngre, som også må have udført gravkapellets gitterværk (s. 611). Dørindfatningen har til begge sider to store volutkonsoller med bruskværk og blade, som bærer to velproportionerede og sikkert skårne figurer af Moses med tavlerne og Johannes Døberen med lammet. På siderne er desuden smalle bruskværks vinger. Dørens gesims har frise med vindruklase mod baggrund af fladskåret rankeværk og over sidekarmene krumknægte smykket med en naturalistisk skåret blomst med rod. Topstykket udgøres af en tom bruskværks kartouche, som bærer en basunblæsende engel og flankeres af to mindre engle med kors og søjle yderst på gesimsen. Dørføjens rammeværk dækkes af elegant fladsnit og indeholder to rektangulære felter med relieffer af opstandelsen og himmelfarten, beslægtet med reliefferne i Sandby kirkes prædikestol (s. 491), men udført med større sikkerhed. De oprindelige gangjern med fligede blade er bevarede.

Himlen, som er samtidig med stolen, har profileret gesims med englehovedkonsoller på hjørnerne, hvorunder er ophængt kerubhoveder. Store gennembrudte bruskværks topstykker, adskilt af nyere drejede spir og udsavede bøjler med et kronet C. 4., som afslutter himlen foroven. Himlens loft er inddelt i felter ved lister og har i midten et solhoved i stråleglans. Stolen med opgang og himmel står i rensset, lakeret egetræ, døren i blankt træ.

Stolestader fra 1878 (syn). †*Stolestader*. 1692 repareredes 37 stole for 11 rdlr. 2 mrk. 4 sk. (rgsk.).

†*Skriptestol* fra 1576 med indskriften: »D. Christopherus Georgius, pastor factus hujus ecclesiae 1576« (»hr. Christoffer Jørgensen, kaldet til præst ved denne kirke 1576«)¹⁸.

†*Degnestol*, nævnt 1708 (rgsk.).

Herskabsstol fra 1878 med løse stole. I korets vestligste fag.

Hude fot.

Fig. 15. Halsted. Dør i Ruds kapel, oprindelig hørende til prædikestolens opgang (s. 608).

†*Herskabsstole*. 1) 1691 nævnes Kongens stol (rgsk.). 2) 1756 omtales en herskabsstol, som var indrettet i Ruds kapel (sml. s. 611 f.) af baron Carl Wilhelm von Gedde til Sæbyeholm. Stolen var dejligt malet og prydet (præsteindb.) og fandtes endnu i 1837, da døren repareredes (syn). 3) 1830 omtales Juelernes våben på en kirkestol, velsagtens en forgænger til den nuværende⁷.

†*Skab*. Midt i 1700'rne omtales et skab, som var indmuret i den søndre mur og bar indskriften: »Capsa sancti Sampsonis« (»S. Samsons kiste«) skåret i træet med »gotiske« bogstaver²⁰.

Orgel fra 1835 (syn). †*Orgel*. 1690 blev i kirken indsat et positiv med fire stemmer, som var præstens eget; men for at glæde menigheden og Gud lod han det anbringe i kirken¹⁸. O. 1826 manglede kirken et orgel²¹.

To †*klingpunge* nævnes 1690¹⁸.

Præsterækketavler. 1) Fra sidste halvdel af 1600'rne, opsat af præsten Johan Jørgensøn Rasch, som døde 1684, og begyndende 1424. Indskriften står med hvid fraktur på sortmalet træ, indrammet af brunådet, enkelt profileret ramme. Tavlen hang 1756 i koret²², men er nu anbragt i tårnrummet sammen med den følgende. 2) Ført op til 1764; som foregående. 3) Ført op til 1942; som foregående. Hænger under orgelpulpituret.

Malerier. Under orgelpulpituret hænger seks portrætter (olie på lærred) af kirkens præster. 1) Hans Christian Nielsen Schiern, død 1764, malet en face til højre med hvid pudret paryk mod mørk baggrund af boghylder²³.

2) 1770. Niels Schiern, sognepræst til Halsted, amtsprovst over Maribo (sml. bibel s. 605), malet med hånden støttet på en bog mod baggrund af draperi og boghylder. I det nederste højre hjørne er skrevet med fraktur: »Ætatis 28 Ministerii 6to« (»i hans alders 28. og embedes 6. år«)²³.

3) Hans Glud Clausen, død 1844. Brystbillede mod mørk baggrund²³.

4) 1877. Johan Jørgen Stiller Wegener, malet af Jørgen Roed²⁴.

5) 1904. Peter Martin Lund, sognepræst til Halsted og Aunede, provst for Laalands søndre og nørre herreder, malet af A. Moe²⁴.

6) 1927. Provst H. G. H. Jungersen, malet af L. Hansen.

Mindetavle fra 1886, sat af Julius Krag-Juel-Vind-Friis' enke til minde om hendes ægtefælles kirkerestaurering 1877. Cirkulær hvid marmortavle med sort, fordybet versalindskrift. På skibets sydmur.

Over alteret var i 1600'rne ophængt en †*tavle* i en jernstang; på den ene side var en krone og på den anden to cirkler inden i hinanden, den ydre hvid, den indre kastanjebrun med sort midte²⁵.

Tårnur, fra 1857, leveret af A. Funch, København. Desuden står i tårnet en gammel blå urskive af metal med forgyldte tal.

†*Tårnure*. 1) 1690 nævnes et sejerværk med ny viser på tårnet¹⁸. 1708 repareredes det for 30 rdl., og et nyt hus lavedes til det (rgsk.); 1719 omtales

det som gammelt og ubrugeligt (syn). 2) 1776 havde kirken et sejerværk, »som holdes stedse igang«; men om det er et nyt eller det gamle siges ikke²⁶.

Klokker. 1) Fra 1777, støbt af Michael Carl Troschell. Om halsen mellem to brede borter af rankeværk og rocaillebånd versalindskriften: »Soli Deo gloria, me fecit Michael Carl Troschell, Coeniglicher Hoff Klockengieser Copenha. Ao. 1777« (»Gud alene æren, M. C. T. kongelig hof klokkestøber støbte mig i København år 1777«). På legemet, indfattet af en let akantusranke, står indskriften: »Friderich Juell Wind Halsted anno 1777« og derover to medail-loner. Den ene har profilbuste af Christian 7. og indskriften: »Christianus VII D. G. R. F. Dan. Norv. Vand. Goth.«, den anden en siddende kvindefigur i antik dragt sammen med tre drenge og indskriften: »Pietas augusta D. XXIX januarii a. MDCCCLXXVI« (»den ophøjede fromhed, 29. jan. 1776«). Slag-ringen er smykket med akantusblade. Tvm. 84 cm.

2) Omstøbt 1866 af Gamst og Lunds efterfølgere, København, muligvis af †klokke nr. 1.

**Klokke* fra 1324, nu i Aunede kirke (s. 447).

†*Klokker.* 1) Fra 1400'rne, støbt af Magister Petrus eller Pether, der har gjort en del klokker på Laaland-Falster. Indskriften lød: »Petrus magister v. a. fecit me« (»mester Peter v. a. gjorde mig«) og derunder bogstaverne a g d(?)¹⁷ (sml. Uldall fig. 202), der kan betyde ave genetrix dei (hil dig Guds moder) men forklaringen er uvis²⁷. På klokkenes ene side var en roset (Uldall s. 149 ff.). Klokken fandtes endnu 1830²⁸.

2) Fra 1400'rne. Lille klokke med tomt skriftbånd om halsen og frise af gotiske buer og blade forneden. Tvm. 42 cm. Stod 1906 i kapellet (Uldall 138).

3) Middelalderlig, smykket med dobbelt cirkelslag med tre tårne i midten og indskrift omkring samt en indskrift på den modsatte side¹⁷.

4) Middelalderlig, kun smykket med et bomærke og omtalt som den største klokke²⁹. Det må være denne eller foregående klokke, som omtales i 1695, da »den gamle klokke« omstøbtes for 65 dlr. (rgsk.).

GRAVMINDER

Rudernes begravelseskapel

Kapellet, som er opført på skibets nordside (se bygning s. 598), åbner sig mod kirken med en stor arkade, der er lukket med et gitterværk.

Kapelgitter i bruskbarok fra 1643, temmelig sikkert et arbejde af Hans Gudewerth den Yngre (sml. dør til prædikestolen s. 608)³⁰. Det tunge, rigt skårne gitter fylder hele arkadens bredde og består af tre ens fag, hvoraf det midterste er en dør; forneden i hvert fag to næsten kvadratiske fyldinger,

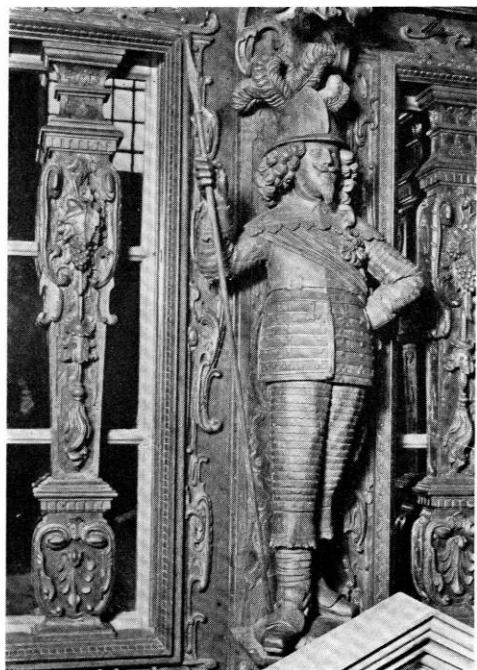

Fig. 16. Halsted. Figurer på kapelgitter 1643 (s. 612).

Aa. RI. 1950

som i midten har en pålimet, stærkt fliget, udsavet roset og langs siderne fladskåret slyngværk. Herover findes et stort, af profillister indrammet felt, som tidligere har været lukket med en bagklædning af brædder bag de tre svære halspilastre med stærkt varierende ornamentik af frugter, blomster, masker og volutter i højt relief; på rammestykkerne er bruskværksslyng. Foran gitrets fire stolper står fire strunke, næsten en meter høje drabanter under små baldakiner og bårne af vældige, bruske konsoller. Figurerne forestiller krigsknægte fra 1600-tallet. Til venstre to pikenerer (fig. 16), den ene i rustning og begge med piknerhjelm på hovedet og pike i højre hånd. Den tredje (fig. 17) er ved et krudthornsbandoler kendetegnet som musketer, i højre hånd har han muligvis holdt en musket eller en forketgaffel til støtte for denne. Yderst til højre en ryttersoldat i rustning og med piknerhjelm på hovedet og sværd ved siden (fig. 17); hovedet er fornyet. Stolperne bærer en forkrøbet gesims, hvis arkitrav har tandsnit, og hvis frise er rigt smykket med bruskværk og frugter i højt relief. Fremspringene over stolperne har ovale bosser i ædelstensindfatning på siderne og på forsiden englehoveder, som støtter kronlisten, der yderligere over hvert fag støttes af en krumknægt med naturalistiske blomster (sml. prædikestolsdøren s. 609). Kronlisten, som er stærkt forkrøbet, har på undersiden tandsnit og pærestav. Over gesimsen

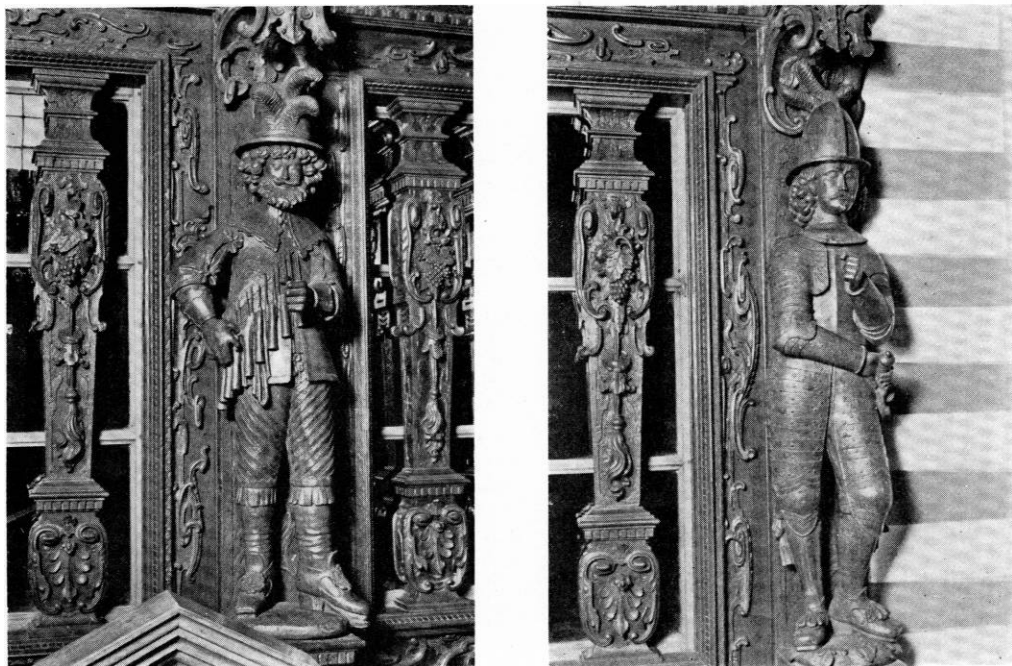

Fig. 17. Halsted. Figurer på kapelgitter 1643 (s. 612).

Aa. RI. 1950

udfyldes arkadens halvcirkelformede åbning af tre topstykker, et stort over midtfaget, to mindre over sidefagene, alle formede som åbne kartoucher med spir og hjelmmede våbenskjolde, hvorunder læses navnene Hilarius Rhudt og F(ru) Margrethe v. Papenheim i midten og Burchardus Rhudt og F(ru) Hilvig Rosenkrans på siderne, skåret med reliefversaler. Nederst i kartouchesrammerne er små ovale indskriftfelter, det midterste tomt, de andre med relief-skåret Anno 1643. Gitteret, hvis bagside er glat, står foran en moderne glasvæg. Træværket er mørkbejdset.

Mindetavler. 1) O. 1640, opsat af Borchardt Rud på kirkevæggen over indgangen til kapellet med en tak til kongen for tilladelse til at indrette kapellet. Indskriften står med forgyldte versaler.

2) 1646. Tavle af gotlandsk kalksten, 203 x 114 cm, med reliefversaler indenfor en smal ramme. Indskriften meddeler, at kapellet er bekostet af Borchard Rud for ham selv med hustru og forældre efter kongelig bevilling, hvorfor han årlig har givet □ pund byg, en tønne to skepper og ti specie daler fire skilling til at holde kapellet og begravelsen vedlige. Hvad der bliver tilovers, skal gives til de fattige; men hvis nogen fordrister sig til at flytte ligene, gør han mod Guds befaling og al kristen ret. Indmuret i kapellets vestvæg.

3—4) Fra o. 1673. To løse, malede kobberplader, 44x37 og 45 x 38 cm, med kronede våben og tysk indskrift med gyldne versaler. På den ene står

Helmut Otto von Winterfeld, friherre på Wintersburg, herre til Wustrou og Soebyholm, ridder, og på den anden Helena Juliana von Ulfspærre, friherreinde på Wintersburg, frue til Wustrou og Soebyholm. Ifølge præsteindb. 1756 var tavlerne opsatte over Rudernes kapel sammen med følgende †minde-tavle; nu findes de i kapellet.

†*Mindetavle* opsat 1673 i august af Helmuth Otto von Winterfelt, friherre af Wintersburg, herre på Wüstrow og Sæbyeholm, kgl. Majestæts »Ober Hoffmarschal, Ober Stallmeister und Oberschencke«, amtmand over Frederiksborg, Esrom og Kronborg, som af Burchardt Ruht(!) har købt Sæbyeholm med alle dertil hørende pertinentier og således også denne begravelse (Rudernes kapel). Derunder Salomons ordsprog 3. kap. 9—10, på latin, mens den øvrige tekst er på tysk (præsteindb. 1756).

Gravsten. 1) O. 1586. Figursten i ung-renaissance over Borckhardt van Papenheim til Sebygaardt, »som Gud kaliede the(n) 23. Augusti An(no) 1590«, og hustru fru Bergitte Falster, død 24. aug. 1586, »och begge theris kierre søn Fredrich van Papenheim«. Gotlandsk kalksten, 270 x 170 cm, med fordybede versaler. Under en profileret tvillingarkade med joniske pilastre og jonisk kapitæl over englehoved som midtkonsol står mand og hustru. Han er i rustning med den fjerprydede hjælm ved sine fødder, hun i elegant mønstret, fodsid kjole og perlestukken hue. Mellem parret ses et diminutivt relief af deres afdøde søn, som synes at svæve over den langt større hjælm. Pilastre og partiet over bueslagene fyldes af de 2x16 hjælmede anevåben, og omkring stenen er indfældet en malet sandstensramme med slægtsnavnene. Indskriften står i et rektangulært felt under figurerne. I Rudernes kapel.

2) O. 1640. Figursten i bruskbarok over Ejler Rud (Hilarius Rhudt) til Otterschløfgaard, salig Iurgen Rhudts søn, født på Widbygaard påskedag 1555, død 13. juni 1618 på Sebyga(a)rd, og hustru fru Margrete von Pappenheim, salig Borchard von Pappenheims datter, født på Hørsholm 1. sept. 1561, død 24. febr. 1619 på Sebygaard. Ølandsk kalksten, 290 x 197 cm, med reliefversaler. De to afdøde står under en tvillingarkade med vindrueklase som midtkonsol. Han er i rustning, tætsluttende kravestøvler og har stav i højre hånd samt fjerprydet hjælm ved fødderne, hun har konehue, høj, opstående krave og pibet skød over skørtet. Parret indrammes på de tre sider af en bort med de 2x16 anevåben, adskilt af tværbånd med slægtsnavnene, mens partiet under figurerne optages af den tvedelte indskrifttavle i bruskbarok ramme. Stenen, der sikkert er bestilt af sønnen Borchardt Rud, samtidig med at han lod sin egen (se nr. 3) udføre, sidder indmuret på kapellets nordvæg.

3) O. 1640. Figursten i bruskbarok over Borchard Rhudt til Otterschløf og Sebygaard, salig Hilaii(!) Rhudts søn, født på Sebygaard d. 2. jan. 1592, død □ 16 □, og hustru fru Hilwig Rosenkrans til Otterschløf og Sebygaard,

salig Borchard Rhudis frue og salig Jacob Rosenkrans datter, født på Kierstrup d. 4. april 1601, død □ 16 □. Ølandsk kalksten, 284 x 195 cm, fra samme værksted og i hovedtrækkene ganske svarende til faderens sten (se nr. 2), og udført samtidig med denne. Borchard Rud er iført hofte-lang køllert, og hans brystharnisk er anbragt mellem parret, mens hun har kriget hue og liv med glat, stramt skød og holder en vifte i hånden. På kapellets nordvæg.

I krypten under kapellet står 11 voksne og 4—5 barnekister, de fleste temmelig ødelagte, med rester af læderbetræk og kun få beslag på plads. Desuden findes brædder af en del sammenfaldne kister, og langs væggene og på kisterne ligger adskillige våbenskjolde og indskriftplader, og et kistekrucifiks er op-hængt på væggen, alt af kobberfolio. Kun to kister har bevaret deres kiste-plader på plads:

1) 1647, over Borchardt Rudt til Ottersløfgaard og Sæbygaard, søn af Eyler Rhudt til Ottersløfgaard og fru Margretta von Papenheim til Sæbygaard, død på Sæbygaard 20. jan. 1647. Oval kisteplade med versaler i bladramme med englehoved foroven og dødningshoved forneden. Kisten har glatte sider og hvælvet låg med rosetagtige beslag langs kanterne og basunblæsende engle i hjørnernes kvadrater. Endvidere er på låget fastsømmet versalerne B. R., mens den øvrige udsmykning med våbenskjolde mangler.

2) 1671, over Leene Rud, Jørgen Grubbes til Tostrop, datter af Knud Rud til Weedbygaard, ridder og befalingsmand på Københavns slot, og fru Hilleborrig Gyldenstjerne til Stiernholm i Skaane, født på Københavns slot 24. jan. 1594, død på Rubieriggaard 25. okt. 1671. Oval kisteplade med versaler og bort af store barokblomster. Kistens låg og sider er glatte, dens læderbetræk og kvastborter af tøj er delvis bevaret. På låget over kistepladen sidder to våbenskjolde, og på siderne er der beslag med blomster.

3) Løs kisteplade fra 1668 over jomfru Mette Sophia von Wienterfeldt, født 16. okt. 1620 på sin fædrene gård Kauberrauue(!) i Mækelfborg(!), død på Skousbo 2. maj 1668. Oval kisteplade med versaler i ramme af barokblomster.

4) Løs kisteplade fra 1672 over fru Helvig Rosenkrands til Uttersløfgaard, Borkard Rudts til Sæbygaard, født på Kierstrup på Tosing 4. april 1601, datter af Jacob Rosenkrands til Kierstrup og Pernelle Gyldenstiern til Are-schovff, død 19. maj 1672 på Uttersløfgaard, 72 år gammel. Oval, nu itubrudt kisteplade med versaler i ramme af store blomster.

Andre gravminder.

Epitafier. 1) (Fig. 18) 1657, i bruskbarok, over provst Knud Erichsøn Pontoppidan og hustru Anna Christensdaater. Epitafiet, som er skåret i Henrik Werners manér (sml. korgitteret s. 606), består af et ovalt midtfelt med

ramme af barokt slyngværk mellem to vandrette bølgelisteplanker. På storfeltets sider står »Mådehold« med kande og kalk, og, ejendommeligt nok, evangelisten Johannes med kalk. Hængestykke og topornament er indskrift-tavler i bruskværksramme, det første flankeres af to plumpt skårne putti med lidelsesredskaber.

I storfeltet er et maleri af provsten med hustru, søn og svigerdatter, knælende på et tavlegulv, mændene til venstre, kvinderne til højre, de sidste med en lille pige foran sig, og på gulvet foran dem otte døde svøbelsesbørn sirligt ordnet i to rækker. Maleriet står i grelle farver, de voksne i sorte dragter mod lysblå baggrund, svøbelsesbørnene på blå puder og omviklede med røde bånd. Øverst skriftbånd med: »Trinitas propitia nostra hæreditas« (»Treenigheden vor nådige arv«), og i top- og hængestykke gulmalet fraktur på brun, ådret grund. Træværket er mørkbejdset. I tårnrummet³¹.

2) 1650'erne, i bruskbarok, over Johan Jørgensen Rasch, provst over nørre herred, sognepræst til Halsstad og Avnede, med hustru Sara Hansdaatter Ferø. Provsten døde 25. nov. 1684, 50 år gl., efter at have været sognepræst i 22 år og 15 uger og provst i 9 måneder. Epitafiet er skåret i Henrik Werners manér og svarer nøje til det foregående epitafium, blot flankeres storstykket her af dyderne Håbet med anker og Kærligheden med børn, mens topstykket ikke har figurer³².

I storfeltet er et udmærket maleri af de afdøde, knælende med hinanden i hånden mod baggrund af en uvejrshimmel med et svovlgult lysende Jehovavnavn. I hængestykket indskrift med gylden fraktur på sort. Træværket er brunmalet. På korets sydvæg.

På Halsted Kloster opbevares seks *putti med lidelsesredskaber, skåret af samme hånd som de to putti på epitafium nr. 1 og muligvis stammende fra nu forsvundne epitafier.

Gravsten. 1) Figursten fra o. 1616 over sognepræsten Christoffer (Christophorus) [Jørgensen], død 15. dec. 1616, og hustru Marine her Christoffers, som døde 11. april 1595. Ølandsk kalksten, 200 x 135 cm, med store, tunge relief-versaler langs randen og gravskrift med fordybede versaler på latin og dansk. Relief af ægteparret under et dobbelt bueslag i det store midtfelt; han er iført præstedragt med bred krave og holder en kalk i hænderne, hun har fodsid kjole og slag og en bog i hånden. Bueslagene løber på siderne ned på volutkonsoller og bæres i midten af et englehoved; over buesammenstødet er et symmetrisk skjold med initialerne C. I. på et hjerte båret af en hånd. Nederst på stenen gravskriften og i hjørnerne medailloner med skabelsen, dødssymboler, opstandelsen og livets krone samt tilhørende indskrifter med fordybede versaler. I tårnrummet.

2) 1678. Hans Petersen Walduf, ridefoged over Halsted Kloster og Ravns-

Pacht & Crone

Fig. 18. Halsted. Epitafium 1657 over provst Knud Erichsøn Pontoppidan (s. 615).

borg amter, som døde på Halsted Kloster 17. aug. 1677, 51 år tre måneder og to dage gammel, og hans svigerfader Knud Wulf, fordum rådmand og apoteker i Nyborg, som døde 22. jan. 1678, 74 år gammel. Stenen bekostedes af Dorothea Wulf over hendes mand, børn og fader [167]8. Grå kalksten, 197 x 169 cm, med reliefversaler. Stort, rektangulært midtfelt med oval indskrifttavle i bladramme og med barokblomster i hjørnerne. Øverst på stenen kartouche med korsfæstelsen og nederst forsænket felt med to symmetriske, hjelmkronede våben og initialerne H. P. og D. W. I hjørnerne felter med barokblomster. I koret.

3) O. 1695. Jacob Jacobsøn, »kongl. mayt's. skriver til sønder herrits ting«, død i Hellinge 21. april 1695, 67 år, otte måneder gammel, og hustru Margarete Pedersda(tter), død 2. febr. i samme år, 50 år, seks måneder og seks

dage gammel. Rød kalksten, 147 x 90 cm, med fordybet skriveskrift og versaler i stregramme. Stenen er itubruddt, og et par stumper mangler. I koret.

4) O. 1697. Magister Hans Rask, sognepræst til S. Peders kirke i Nestved, født i Halsted præstegård 30. okt. 1665 og død sammesteds 27. juli 1697. Stenen bekostedes af hans moder Sara sal. magister Johan Raskis. Rød kalksten, 127 x 78 cm, med fordybede versaler. Gravskrift midt på stenen i stregramme. I koret.

5) 1708. Simon Petersen Aarhus, født i Jylland 16. okt. 1644, afsluttede de seks første klasser 1666, dimitteret 1668, baccalaureus 1670, decanus mensæ (ved kommunitetet), viceprovst for det kongelige kommunitet i København, magister 1677, vicerektor, rektor og på samme tid kapellan i Nykøbing Falster 1678—84, da han blev sognepræst i IJalsted og Aunede. Gift 25. juni 1685 med Anna Margareta Rasch, der endnu ikke var 15 år, og som fødte ham børnene Peder 4. juni 1686, Johan Rasch 11. april 1688, Maren 12. okt. 1689, Simon Peter 16. aug. 1691, død 5. aug. 1694, Andreas 27. okt. 1692, død 5. dec. 1692, Anders 26. april 1694, Gustav 4. nov. 1695, Sara 30. nov. 1697, Simon 15. juli 1699, Hans Rasch 15. nov. 1700, et dødfødt barn 4. febr. 1702, Anna Margareta Rasch 8. juni 1703. Den 23. okt. 1704 døde moderen i barselseng, og 14. febr. 1708 døde pastoren selv. Grå kalksten, 113 x 168 cm, med latinsk gravskrift med fordybede versaler over hele stenen. I hjørnerne cirkelfelter med barokrosetter. Indmuret i korets nordvæg.

Kirkegårdsmonumenter. Familiegravsted nord for kirken for slægten Krag-Juel-Vind-Friis.

1) O. 1798. Siegfred Kragh Juel Wind, født 30. sept. 1792, død 20. nov. 1798. Norsk marmor, 95 x 76,5 cm, med fordybet skriveskrift.

2) O. 1815. Frederik Carl Krag-Juel-Wind, greve til Frisenborg etc., stiftamtmand over Lolland og Falster, født 17<53>, død 1815. Marmorstele på profileret sokkel med mindre marmorblok øverst bærende en urne, på hvis sider gravskriften står med fordybede versaler. På stelens forside hædrende mindeord.

3) O. 1819. Juliane Frederikke Juel Wind Friis, født komtesse af Holstein Ledrebourg, gift med friherre, kammerherre, greve Frederik Juel Wind Friis, født 27. okt. 1759, død 30. jan 1819. Sandstensblok med indfældet, halvcirkulær marmorplade med fordybede versaler og øverst et marmorkors.

4) O. 1840. Carl Ludvig Juel-Wind-Fris. Sandstensblok på postament med gravskrift af fordybede versaler og øverst et højt marmorkors.

5—6) Fra o. 1870 over grevinde Charlotte Frederikke Juel Wind Friis til Juellinge, født Roepstorff, født 23. dec. 1795, død 29. april 1831, og Christian Carl August Roepstorff, overstaldmester, kammerherre, storkors af Dannebrog, dannebrogsmænd, født 9. aug. 1798, død 7. marts 1870. To ens grav-

monumenter af cement med vedbendranker. Indfældet marmortavle med fordybede versaler og øverst et marmorkors.

Andre kirkegårdsmonumenter. 1) O. 1829. Johannes Klingenberg Dons, justitsråd, birkedommer, ridder af Dannebrog, født 7. febr. 1770, død 4. jan. 1829. Sandstensblok med fordybede versaler og øverst et nu afbrudt marmorkors.

2) Fra o. 1865, over sognepræst Hans Clausen, født 11. april 1782, død 10. dec. 1844, og hustru Julie Clausen f. Jørgensen, født 11. dec. 1798, død 20. aug. 1865, samt Ane Margrethe Clausen f. Langballe, født 8. sept. 1756, død 26. april 1827. Sandstensblok med gravskrift med fordybede versaler på forsiden og den ene smalside og øverst et marmorkors.

KILDER OG HENVISNINGER

Halsted Kirkes Regnskabsbog 1691—1718, 1719 (kirkeinspektionsarkivet, LA), Lollands Rytterdistrikts Kirkeregnskaber 1692—93 (RA), Regnskaber for Lolland 1694—95, 1699—1715, 1719—20 (LA). — Provsteprotokol 1685—1849, Syn over Laalands nørre hrd. 1845—80, Syn over Laalands vestre provsti 1849—61 (LA). — Jordebøger, Herreds-bøger m. m. 1568—1717, Dokumenter og Breve for Herrederne 1464—1762, div. år, Dokumenter og Breve for hele Stiftet 1579—1762 (stiftsøvrighedsarkivet, LA). — Visitatsbog for Biskop Ramus m. fl. 1732—1803 (Fyns stifts bispearkiv, LA. Odense). — Bircherods ms. (Ny kgl. Saml. 409, 2°, s. 99, kgl. Bibl.). — Povl Rogerts samlinger (Thott 730, 2°, kgl. Bibl.). — Museumsindberetninger af J. Magnus-Petersen 1877, C. A. Jensen 1910 (udgravning af klosteret), N. Termansen 1915 (træfigurerne på Halsted Kloster), C. M. Smidt 1928 (kirkegårdsmuren), O. Norn 1945, E. Moltke, Gertrud Købke Knudsen og E. Skov 1949 og Charles Christensen (Aa. Bl.) 1950.

S. Abildgaard: Notesbog I. 1756. S. 63 ff. og 83 f. (NM). — N. L. Høyen: Notesbog VII. 1830. S. 47 f. (NM). — V. Koch: Notesbog I. 1890. S. 74 (NM).

Halsted Præstekald. Topografisk økonomisk Beskrivelse af Hans Glud Clausen o. 1826, i AarbLollFalst. 1931. S. 83 ff. — C. A. Jensen: Om adelige Gravminder fra Senrenaissancens og Bruskbarokkens Tid, i Fortid og Nutid XVI, 126. — Samme: Danmarks Snedkere og Billedsnidere i Tiden 1536—1660. Kbh. 1911. S. 102. — Samme: Hans Gudewerth eller Lorentz Jørgensen? i Fra Arkiv og Museum serie 2, bind I. 1925. S. 77. — Samme: Senrenaissance og Bruskværk i »Danmarks Billedhuggerkunst«. Kbh. 1950. S. 188.

¹ Acta Pontificum Danica II, 121, 2. juni 1400. ² Dronning Christines Hofholdningsregnskaber s. 240. ³ Rhode I, 244; i et manuskript i Genealogisk-heraldisk Selskabs arkiv (RA) citeres et latinsk dokument fra 1355, ved hvilket klosteret »til Vor Frues og S. Clements ære« betænkes med jordegods. ⁴ Dän. Bibl. III, 139. ⁵ Kronens Skøder III, 821 ff. ⁶ Herredsbog 1571. ⁷ Høyen: Notesbog VII, 48. ⁸ DK. Kbh. Amt s. 853; C. G. Schultz: Bidrag til danske Tvillingtaarnes Udviklingshistorie, Fra Københavns Amt 1935. ⁹ Sml. Haugner: Lollands søndre Herred s. 30 f. ¹⁰ Kancelliets Brevbøger 19. marts 1564. ¹¹ Dronning Sophies Kopibøger 30. okt. 1598 og 21. maj 1600. ¹² Sml. Roar Hauglied: »Krucifikset og Relikvien« i Årsberetning for 1947—48 fra Foreningen til norske minnesmerkers bevaring, s. 63 ff. ¹³ Haugner s. 62. ¹⁴ Abildgaard: Notesbog I, 62. ¹⁵ Høyen: Notesbog VII, 47. ¹⁶ J. Friis: Laaland-Falster I, 177. ¹⁷ Bircherods ms. ¹⁸ Jordebog 1690. ¹⁹ Rhode I, 247. ²⁰ Povl Rogerts ms. ²¹ AarbLollFalst. 1931, s. 85. ²² Abildgaard s. 69. ²³ Dan-

ske malede Portrætter IX, 231. ²⁴ Smst. s. 232. ²⁵ Resens Atlas s. 360 f. ²⁶ Rhode s. 246. ²⁷ Hvis man tør stole på afskriftens rigtighed, har klokken træk karakteristiske for to støbere, nævnt hos Uldall som magister Petrus (s. 147) og Pether (s. 149 ff.), og sandsynligheden taler for, at de er identiske. ²⁸ Høyen s. 47. ²⁹ Rircherods ms. Romærket har stor lighed med det, som bruges af klokkestøberen Peter og kan, hvis man tør regne med en enkelt fejltegnning i afskriften, henføres til denne (Uldall fig. 28). ³⁰ Danmarks Billedhuggerkunst s. 188. ³¹ Danske malede Portrætter IX, 229 f. ³² Smst. s. 230 f.

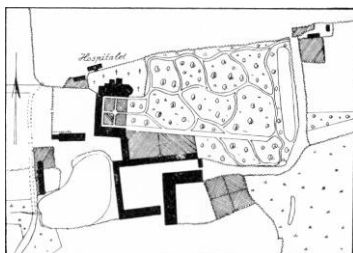

Fig. 19. Halsted 1815.

†SANKT OLUFS KAPEL

HALSTEDSOGN. LAALANDS NØRRE HERRED

Kapellet kendes med sikkerhed kun fra Frederik 2.s gavebrev af 19. marts 1564¹, hvor kongen bifalder Halsted sognemænds ansøgning om tilladelse til at få S. Olufs kapel »der sammesteds« med sten og tømmer til reparation af Halsted sognekirke. Rhode hævder, at kapellet blev opført af sognemændene, efter at den oprindelige, til S. Clemens viede sognekirke var overtaget af klosteret, men nævner ikke noget om dets beliggenhed², der af Friis hævdes at have været ved Mahøj *kilde*³, der ifølge Rhode blev opdaget af en prior i klosteret år 1460. Haugner mener, at kapellet har ligget i Øster Karleby⁴ på matr. nr. 6; på stedet udpeger man nu en mark midt i byen for enden af den fra vest kommende vej, men der ses intet i jordoverfladen, der kan støtte påstanden.

KILDER OG HENVISNINGER

¹ Kancelliets Rrevbøger 19. marts 1564. ² Ms. i Genealogisk-heraldisk Selskabs arkiv (RA). ³ J.Friis: Laaland-Falster I, 178. ⁴ Haugner: Sønder Herred s. 79 f.